

Панель 3. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Аліна Велика,
*старший викладач кафедри слов'янських і германських мов
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА УМОВ СЬОГОДЕННЯ

Комунікативна компетентність (лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюсь, *competens* (*competentis* – здатний) – сукупність знань про норми, правила ведення різних типів комунікації, серед яких можемо зазначити діалог та полілог, бесіду, виступ, перемовини, дискусію тощо. Іншими словами, комунікативна компетентність є гарантом налагодження міжособистісної комунікації, спілкування різного типу, взаємодії між членами різних соціальних груп.

Проблемі комунікативної компетентності педагога приділяли увагу А. Бойко, С. Гончаренко, І. Бех, Н. Бутенко, С. Левченко та інші науковці. Але сьогодення за часів російсько-української війни висуває додаткові вимоги, кидає нові виклики, які необхідно брати до уваги з метою внесення корективів до сутності комунікативної компетентності викладача.

Необхідними складовими формування комунікативної компетентності є як власний досвід існування в соціумі, так і запозичені з різних джерел норми і шаблони людської взаємодії.

Комунікативний процес охоплює як обмін інформаційними одиницями (блоками), так і психологічну взаємодію між учасниками мовленнєвого процесу.

Аналізуючи сучасні наукові дослідження, можемо дійти висновку, що комунікативна компетентність базується як на психологічних, так і мовних складових. Психологічний блок представлено:

- спроможністю взаємодіяти з іншими учасниками акту комунікації;
- налаштованістю на комунікативну взаємодію з оточуючими;
- володінням навичками і ефективними засобами спілкування;
- усвідомленням власного рівня лінгвістичної та психологічної складової;
- наявністю внутрішніх засобів корекції та регуляції комунікативного процесу.

Тобто соціальна сенситивність, спрямованість і налаштованість на зворотній зв'язок із співбесідниками сприяють успішній та плідній комунікації в будь-якому суспільстві.

Слід особливо акцентувати і невербальну комунікацію, яка є ефективним доповненням, а іноді й повноцінним заміном вербального типу спілкування. Йдеться про такі типи комунікації:

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця

- оптико-кінетичну (жестикуляція, (панто-)міміка);
- паралінгвістичну (система вокалізації);
- екстралінгвістичну (паузація, темп, візуальний контакт).

Для досягнення адекватної та ефективної комунікації слід оволодіти навичками невербального спілкування, яке здатне значно покращити і полегшити рівень взаєморозуміння учасниками діалогу. В разі недостатнього володіння навичками невербальної комунікації можемо наражатись на неповне або навіть хибне сприйняття інформації від оточуючих, що логічно призводить до низки проблемних або конфліктних ситуацій.

Невдачі у спілкуванні можуть бути викликані і стереотипністю уявлень, напруженою міжособистісною атмосферою, прагненням домінування, упередженістю, ігноруванням фактичної (доказової) бази тощо.

Якщо говорити про комунікативну компетентність вчителя, то слід зазначити такі складові системи, як:

- когнітивну (обсяг знань з певного питання);
- операційну (принцип практичної реалізації інтелектуального потенціалу);
- мотиваційну (полягає в сукупності стимулюючих важелів для здійснення спілкування з учнями).

Комунікаційна компетентність вчителя обов'язково передбачає не тільки підвищення рівня знань, а й персоніфікований психологічний вплив, виховний момент, який сприяє створенню не просто людини з відповідним рівнем знань, а й особистість із суспільно необхідним комплексом сформованості базових психологічних особливостей, рис характеру, налаштованістю на проживання в соціумі.

Слід зазначити, що комунікаційна компетентність вчителя визначає характер та якість професійної взаємодії на паралелях «вчитель – учень», «вчитель – вчитель (колега)», «вчитель – адміністрація». Кожен із зазначених векторів спілкування передбачає володіння певною групою методів, знань, моделей поведінки, які найкращим чином сприяють здійсненню повноцінної комунікації.

Комунікативна компетентність є поєднанням як теоретичних, так і практичних знань, реалізація яких гарантує здійснення інформативної, емотивної, фатичної (встановлення контактів) функцій.

Комунікативна спроможність вчителя базується на мовній, мовленнєвій, дискурсивній, соціокультурній та соціолінгвістичній компетенціях, а структура професійно-педагогічної комунікативної компетенції включає професійно-соціальну, професійно-методичну, професійно-творчу компетенції.

Комунікативна компетентність вчителя англійської мови тісно пов'язана з засадами комунікативної лінгвістики, яка досліджує процес людського спілкування завдяки мові та з урахуванням всіх можливих (фізичних та фізіологічних, соціально-психологічних, контекстно-ситуативних) складових.

Комунікативна лінгвістика, з'явившись фактично в другій половині минулого сторіччя, коли відбувався перехід до прагматичного аспекту використання мови, започаткувала активний розвиток теорії дискурсу,

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця комунікативного синтаксису, дослідження функціональних стилів, впровадження когнітивного підходу до вивчення функціонування мови, зосередження уваги на соціолінгвістиці та психолінгвістиці.

Комунікативна компетентність передбачає знання і адекватне використання комунікативної лінгвістики, а саме прагматичну, семантичну, синтаксичну складову засобів певного мовного коду. В процесі спілкування необхідно брати до уваги всі аспекти людської взаємодії (йдеться про інформаційний, інтерактивний, перцептивний аспекти).

Результативність комунікації традиційно залежить від:

- предметної компетенції, яка передбачає світоглядне розуміння фізичних та ментальних вимірів;
- мовної компетенції, яка полягає у належному володінні наявними засобами мови;
- комунікативної компетенції, яка охоплює навички контекстно-ситуативного спілкування;
- культурної компетенції, культури як такої, у межах котрої і відбувається комунікація.

Якщо констатується недостатній рівень сформованості однієї чи декількох компетенцій, це може призвести до комунікативних девіацій, тобто недосягнення комунікативної мети.

Лінгвісти зазначають девіації, відповідність за які несе:

- адресант;
- адресат;
- декілька учасників спілкування, які своєю комунікативною поведінкою ускладнюють, а іноді й унеможливають комунікацію.

Вчителі-мовники, як ніхто інший, усвідомлюють значення мови та спілкування в соціалізації індивідууму. Саме знання мови сприяє формуванню національної специфіки мислення та комунікації. Категорії рідної мови допомагають створити індивідуальний та спільний світогляд, який базується на етнічних джерелах, національній самобутності. Мова активно впливає на пізнавальну діяльність особистості, на результативність комунікативного акту.

Вчителі іноземної мови завжди наголошують на необхідності оволодіння як мовою, так і культурою співбесідника для максимально результативного спілкування, підкреслюють важливість знання мовної символіки, стереотипів, мовленнєвого етикету, що пояснюється значними розбіжностями мовних, побутових, соціальних та інших реалій у представників різних країн, суспільств і, відповідно, різних мовних систем.

Йдеться про комунікативну грамотність учасників діалогу, яка охоплює теоретичне і практичне оволодіння нормами як усного, так і писемного спілкування; знання базових типів комунікативних ситуацій; вибір найбільш ефективних засобів комунікацій в залежності від комплексу складових акту комунікації за певних обставин.

Такі навички формуються протягом тривалого часу, базуючись як на відповідному теоретичному підґрунті, так і на систематичному тренінгу, що в

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця
результаті призводить до автоматизму застосування засвоєного блоку інформації на практиці.

Саме тому вчителі іноземної (англійської) мови обов'язково передбачають не тільки ознайомлення з фонетичними, морфолого-синтаксичними, стилістичними, пунктуаційними особливостями англійської мови, а й формують країнознавчі уявлення, надаючи інформацію історичного, політичного, географічного, економічного та інших аспектів стосовно країни, мова якої вивчається.

Інтеграція вказаних інформаційних сегментів гарантовано призведе не тільки до успішного оволодіння іноземною мовою, а й до необхідної комунікативної компетентності. Вивчення мови не повинно бути самоціллю, це варто розглядати як дієвий елемент результативної комунікації, яка, як зазначалось раніше, полягає в комплексі знань, вмінь, навичок, що є базовими для успішного комуніканта.

Так, наприклад, знання історії Великобританії надасть можливість зрозуміти паралельне функціонування латини, французької та англійської мов протягом декількох століть; пояснить процес запозичень з латинської та французької мови в англійську; полегшить розуміння літературних творів, написаних у хронологічно різні часові періоди.

Аналіз соціально-політичних реалій на певних історичних етапах допоможе усвідомити причини виникнення неологізмів та отримання деякими лексемами статусу історизмів, архаїзмів тощо.

Яскравою ілюстрацією є сьогоднішня ситуація, коли за умов російської агресії комунікативна компетентність повинна охопити реалії радикальних змін в політичній, економічній картині світу; появу великої кількості англомовних запозичень; впровадження в активне спілкування неологізмів, пов'язаних з військовою професійною термінологією.

Як носії англійської, так і української мови активно долучаються до термінів воєнного часу, про що свідчать засоби масової комунікації як друкованого, так електронного типу.

Політичні англо- та україномовні наративи мають багато спільних рис, що змушує висувати нові вимоги до комунікативної компетентності, яка розвивається разом з суспільством, перебуваючи під впливом людського фактору і однозначно надихаючи людське співтовариство до подальшого розвитку.

Спостерігаючи за спілкуванням представників України і Великобританії, світова спільнота фіксує численні зміни у характері комунікації політичної еліти, що доводить беззаперечність думки про динамічність розвитку комунікативної компетентності, про небезпеку стагнації мовних, мовленнєвих, комунікативних знань та навичок.

Сучасний вчитель повинен усвідомлювати і впроваджувати в повсякденну комунікацію новітні технології, лінгвістичні та суспільно-економічні новації, без чого неможливо уявити результативне спілкування іноземною мовою, повноцінне заглиблення в іншомовний інформаційний простір.

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця

Ми є свідками змін комунікативних норм, мовленнєвого етикету, які прогнозовано будуть відтворюватись учнями, впливаючи на стиль спілкування, ступіть взаєморозуміння.

Вчителю іноземної мови слід прагнути не тільки сформувати власну та учнівську комунікативну компетентність, а й створити умови для зменшення страху комунікації, для подолання мовного бар'єру, що часто спостерігається на початковому, а іноді й на середньому рівні засвоєння англійської мови.

Комунікативна компетентність вчителя англійської мови одним із складових компонентів має активне використання сучасних технологій (аудіо- та відеоматеріали, інтерактивні та ігрові завдання, використання різноманітних освітніх платформ).

Інноваційні методи викладання збільшують мотивацію учнів, активізують процес засвоєння нового матеріалу, що особливо помітно під час формування фонетичних та розмовних компетенцій.

Обов'язковою є здатність ефективно спілкуватись не тільки з учнями, а й з їх батьками, які повинні бачити у вчителеві не тільки носія мови, а особистість, яка формує світогляд, прищеплює інтерес не тільки до лінгвістики, але і до країн, що декларують англійську як державну.

Як учні, так і батьки повинні відчувати готовність вчителя до діалогу, його вміння сприймати інформацію співбесідника, встановлювати зворотній зв'язок.

Таким чином, комунікативна компетенція вчителя є запорукою результативності освітнього процесу і вимагає постійного вдосконалення і розвитку з урахуванням сучасних реалій.

Висновки. Комунікативна компетентність вчителя англійської мови є визначальним фактором успішності навчально-виховного процесу. Охоплюючи теоретичний фаховий обсяг знань, комунікативні характеристики мовлення, навички організації дискурсу, розвиток техніки мовлення, продуктивне критичне ставлення до власних навичок комунікації, наявність творчих та організаторських здібностей, комунікативна компетентність потребує постійного вдосконалення, оперативного реагування на зміну подій.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. Бацевич. Київ: Академія, 2004. 342 с. (Альма-матер).
2. Вторникова Ю. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи / Ю. Вторникова / Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць. Полтава, 2011. С. 88-94.
3. Дрозд Т. Комунікативна компетентність вчителя: теорія і практика. Науково-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2013. 124 с.
4. Когут І. Методика формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дослідно-експериментальна робота. *Молодий вчений*. №7(22). Ч.2 2015. С. 53-56.

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця

Анотація. В статті досліджено питання комунікативної компетентності вчителя взагалі і вчителя англійської мови зокрема. Надано термінологічну дефініцію поняття, визначено складові формування вказаної компетентності, проаналізовано особливості вербального і невербального спілкування, охарактеризовано специфіку комунікації на різних комунікативних паралелях.

Особливу увагу приділено аналізу виникнення проблемних ситуацій під час професійного спілкування, запропоновано шляхи вирішення проблем.

Зазначено фахову специфіку формування комунікативної компетентності вчителя англійської мови, надано рекомендації щодо вдосконалення рівня комунікативної компетентності, аргументовано необхідність впровадження вказаного процесу.

Ключові слова: вербальна комунікація, комунікативна компетентність, комунікативна лінгвістика, невербальна комунікація, професійне спілкування, учасники мовленнєвого процесу.

Summary. The article deals with the problem of communicative competence of teacher in general and teacher of English in particular. The terminological definition of the notion is presented, the components of formation of the mentioned competence are defined, peculiarities of verbal and non-verbal communication are analyzed, the specifics of communication on different communicative parallels are characterized.

Special attention is paid to the analysis of appearance of problematic situations during the professional communication, the ways of solving problems are suggested.

Professional specifics of formation of communicative competence of the English language teacher are defined, recommendations to improve the level of communicative competence are given, the necessity of implementation of the demonstrated process is justified.

Keywords: communicative competence, communicative linguistics, non-verbal communication, participants of the speech process, professional communication, verbal communication.